Horváth Péter

Szombati kurzus

negyedik beadandó

BEVEZTÉS

Én biztattam a Tanár Urat, hogy arra tanítson, amire kedve szottyan. Erre tessék, jön nekem ezzel a Szép Ernővel.

Hát ki ez a Szép Ernő?

TÁRGYALÁS

Karinthy Frigyes ezt írja róla:

„A költővélevés ama feltételének, hogy költőnek születni kell, eleget tett. Budapesten pillantotta meg A Napot és rögtön két verset irt bele, melyek közül az egyik igy végződött: »Ha nem jöhettem rózsabokorban a világra, Bokor Rózsában szeretném elhagyni a világot.« Születése után félórával édesanyjának elmondta harmadszor azt a viccet, amit tőlem hallott; maró cinizmusával már gyermekkorában kitűnt, mikor anyját »apám«-nak, apját viszont »anyám«-nak nevezte: – míg a pelenkát kedves humorral »pelencsek« gyanánt emlité. Ötéves korában szüleit több kuplében felvilágosította és megszökött két színinövendékkel: ezután fokozatosan gyermekesedett: de csak huszonötéves korában vált el egészen a fejekeménye, hogy »Mit akartok, én csak egy mafla kis fiu-biu vagyok, csingilingi« című verskötetét megírja a »Kis Nyugat« című gyermeklapba. Jelenleg járni tanul »Az Est« szerkesztőségében: egyelőre csak mások tyúkszemein.”

Mi derül ki ebből, azon kívül, hogy Karinthy egy gyilkos? Netán, hogy Szép Ernő szépelgő?

Ebben van valami, de csak látszatra. Mert igaz, hogy gyakran gügyög és gagyarász, de tudja, mit csinál. Olyan elszántan mímeli a férfinaiva szerepét, hogy olvasója, nézője könnyen lépre megy. Jé, hát létezik még ilyen ártatlan, már-már gyermeki derű? Tudatosan csinált, keserves, *abszurd* derű ez, és bizony a szentimentalizmus égető vádja is gyakran megfogalmazódhat e derűs hangnemet illetően, ám amiről beszél, az többnyire sem nem ártatlan, sem nem derűs.

Május

Nézzük meg közelebbről *Május* című színművét, melyet a mai napig előszeretettel tűznek műsorukra a színházak a nézők örömére, és a színészek is örömmel játsszák persze, csak a három főszerepet. Rajtuk kívül viszont a darab elején színre lép még *tizenhárom!* teátrista, egy-két perces

monológjaikkal. Ők csak annak örülhetnek, hogy velük kezdődik az előadás, s ha rendezőjük nem egy erőszakos őrült, akkor hamar hazamehetnek, nem kell kivárniuk a végét csak azért, hogy a függöny előtt meghajolhassanak. Amúgy is Istenkísértés, és a gázsistandot tönkre nyúzó luxus a főszereplőkön felül még tizenhárom színészt felléptetni egy másfél órás bretliben. Milyen színház képes erre? Naná, hogy a Vígszínház volt az, 1937-ben. Nem leltem a korabeli színlap nyomára, de valamiért úgy gondolom, hogy egy magára valamire is adó teátrum akkoriban még tisztelte annyira a szerzőt, hogy nem csonkította meg a bemutatásra elfogadott művét, és valóban annyian játszották, ahány szerepet Szép Ernő a darabba beleírt. Manapság a Május egyetlen előadása sem kezdődik tizenhárom kismonológgal, legfeljebb négyet-ötöt tartanak meg közülük.

Akkor meg minek?

Szerzőnk nem azért írt oda tizenhármat, hogy bosszantsa a direktort, hanem hogy már-már az unalomig sokkolja velük a nagyérdeműt. Egy-két keserű monológocska meg se kottyan. Négyet-ötöt a nagyéredmű kissé már unva, de elvisel. Nade tizenhármat?! Ott már a mennyiség bizony átcsap a minőségbe – ahogy az ilyesmiről gyakran hallottunk harangozni a kommunista iskolában.

Minden monológ arról szól, hogy háború van, lehetetlen a megélhetés, nincs jövő. Erről beszél (elég letörten) a gyufaáruló fiú, az omnibuszkocsis, egy vak, egy kisleány, a cipősubickoló, a kandié, a virágárus asszony, a csibész, a messenger boy, az őr, a pereces, a luftballonos és a rikkancs. És nem akárhogyan beszélnek. Ernőnk kiválóan ismeri a nagyvárosi flaszter korabeli nyelvét. Kissé megzenéli persze, mert ahhoz is ért, hogy a prózaszövegek muzsikáljanak a színpadon. Mintha édes hangú hegedűk mesélnének arról, hogy rettentő a világ. És ebből jön elő maga Szép Ernő.

„Mint egy szép, aj, szüz-kisasszony,
Ajaj, szép fehér kisasszony,
Fehérkisasszony, szép kisasszony,
Kisasszonyka, kisasszonyka,
Olyan az én éltem dolga.

Én, kérem szépen, nem vagyok már
Kicsi fiuka, nem vagyok már
Pedig, de jó volna
De jó volna, de jó volna,
Ha én kicsi fiu volna.

Ha én kicsi fiu volna
Csilingelne, lovagolna,
Ujságokba sose irna,
Sose irna, sose irna,
Télen-nyáron csilingelna."

– írja róla a gyilkos tollú Karinthy.

Asszociáció

Bár a gondolattársítás távoli, mégis Hrabal korai novellái jutnak eszembe, amikben szinte impresszionista gyönyörűséggel festi a sárba térdeplő világot maga körül. És ahogy nála, úgy Szép Erőnél is egyszerre jelenik meg a világ szépsége és tragikuma – anélkül, hogy az egyik kiradírozná a képről a másikat.

Cselekmény

A *Május* kurta cselekménye szerint egy ötvenes pofa a májusi Lizsében öngyilkosságra készül, abszurd módon a hózentróglijára akarja felkötni magát. A néző mindjárt gyanakszik: micsoda hülyeség ez? Egy nadrágtartóra? Itt valami nem stimmel. Szerzőnk később, a darab közepén megmagyarázza: a hózentórgli kötélből készült, direkt az önakasztás céljára. (Azért ez még így is Rejtő Jenő tollához illenék.)

Az öngyilkosjelöltet megzavarják. Egy ficsúr és egy lány érkezik. Az élettől megválni igyekvő pofa egy fa mögé bújik előlük. A párocska leül a fa melletti padra. Hosszan évődnek, a ficsúr nagyon fűzi a lányt, legalább egy csókig akar jutni. De a lány mórikálja magát. Az öngyilkosjelölt megunja, a lányra szól: „Csókold meg, és tűnjetek el." És innét válik végképp abszurddá a sztori. A ficsúr elmegy, a lány marad, és szép lassan összeszerelmesedik az öreglegénnyel, hogy a végén már-már boldogan együtt induljanak a májusi virágokkal és illatokkal pompázó remény-telenségbe.

Ha akarom, bretli, ha akarom abszurd dráma.

Kuplé

Május éjszakán mit is kívánok?
Május éjszakán csodára várok
Május éjszakán szomjazik a szám egy szerelmes csók után
Mert a holdsugár, az csókra csábít
Ajkam arra vár, és egyre lázít
Hogy szeretni kell, együtt égni el
Nem törődni semmivel

A kuplé szövegét nem Szép Ernő írta, hanem Huzly Imre. Zeneszerző: Eisemann Mihály. Szép Ernő hallhatta a dalt, Eisemann a húszas évek közepén (istenem: éppen száz évvel ezelőtt!) a Stefánia úti Admirál bárban zongorázott, és a mi Ernőnk nem vetette meg az éjszaki élet keserves szépségeit. Akár ez a kuplé is inspirálhatta volna a *Május* megírására, csakhogy színdarabja több mint tíz esztendővel korábban született, tehát feltehetően fordítva történt, vagy egészen másként, tenné hozzá hajdani csodatanárom, Nádasdy Kálmán), de egészen mindegy, mert ez a *Május* az első világháborútól kezdve a másodikig „benne volt a levegőben." És mintha mostanában is hallanám, vagy érezném a májusi haláltánc dallamának hívását, a tragikus politikai, gazdasági és háborús hírekkel mérgezett tavaszi légben.

Anekdota

Szép Ernő színműíróként a nagymester Molnár Ferenc legtehetségesebb famulusa, bár ő a csilingelő bohócsipkája alatt keserűbb, édesebb, és abszurdabb. Mindketten kitűnő ismerői a korabeli flaszternyelvnek, amelynek nyomán egy-egy csak rájuk jellemző párbeszédmuzsikát kreáltak. Szép Ernő stílusát könnyebb utánozni. Magam is megkíséreltem ezt, amikor a *Fáni a padon* című hajdani kuplé ihlette mini egyfelvonásosomat írtam, amely aztán az innen-onnan összefércelt *A pesti szín* című egészestés darabom részeként került színre 2002-ben Selmeczi György barátom rendezésében, a Nemzeti Színházban. A darab kapcsán aztán felhívott egy tévés szerkesztő, áruljam már el, hol találtam a Fáni szövegkönyvét. Én írtam, feleltem, mire engem melegebb éghajlatokra küldve lecsapta a kagylót. Nem hitt nekem.

Költők

Nem állíthatom, hogy nagy barátja lennék a lírának. Kamaszkoromban még lelkesedtem a versekért, gyakran szavaltam Adyt, Kosztolányit, József Attilát... Magam is írtam verseket, amíg a Színművészeti Főiskolán barátilag össze nem kavarodtam Bari Karcsival. Ő igazi költő volt már akkor, csodás költeményei a legjobb irodalmi lapokban jelentek meg, míg az én verseim csak az Ifjúsági Magazinban és a Magyar Ifjúságban láttak napvilágot. „Miért írsz te verseket?" – kérdezte. „Azért, hogy híres legyek, és ragadjanak rám a csajok" – feleltem. Na, akkor megittunk mindent, amit találtunk a közeli kocsmákban, és én hajnalban kidobtam összes költeményemet egy Vas utcai szemeteskukába. Délben már rohantam volna értük, de addigra már kiürítették a kukát. Karcsi értékelte

heroikus tettemet, és vizsgára rendelt magához a kollégiumi vasaló-szobába. Elém tette Pilinszky KZ oratóriumának egy kigépelt részletét.

„Hét kocka van.
Az elsőt nem tudom.
A második utak és messzeség.
A harmadikban katonák.
A negyedik kockában mi vagyunk.
Az ötödikben: éhség és kenyér.
A hatodikkockában csönd van.
A hetedik kockát nem ismerem."

„Mit akarsz ezzel?" – kérdeztem. „Beszélj róla, legalább húsz percet." „Minek?" „Utána eldöntöm, hogy érdemes tovább foglalkoznom veled." Fél óra multán azt mondta: „Prózaírással talán foglalkozhatsz."

Kis csúsztatással mondhatom tehát: verseknek köszönhetem, hogy prózaíró lettem.

Novák János

Szép Ernő költeményeivel Novák János zeneszerző barátom ismertetett össze. Sok-sok versét megzenésítette, és koncertjein nekem baráti kötelességből részt kellett vennem, hogy a magam prózai hangján felolvassak néhány megzenélt költeményt, hogyan hangzik zene nélkül, eredetiben. Akkoriban úgy gondoltam, Szép Ernő versei prózaiak, prózája viszont költői. Na most egy ilyen szentencia önmagában nem sokat ér egy egyetemi beadandóban.

Mesterséges intelligencia

Megkértem a chatGPT -t, fejtse ki állításomat kicsivel bővebben.

Íme:

„Szép Ernő költészete és prózája közötti határvonal elmosódik, művei sajátos módon ötvözik a líra és a próza elemeit. Versei gyakran olyanok, mintha egy-egy elbeszélés lírai sűrítményei lennének: egyszerű, közvetlen hangnemben szólnak, hétköznapi élethelyzeteket örökítenek meg, miközben finom melankólia és gyermeki rácsodálkozás hatja át őket. Szavai könnyedek, mégis mélyek, mintha egy szomorkás mosollyal beszélne az élet örömeiről és fájdalmairól. Ugyanakkor prózája is tele van költészettel: gyakran lírai érzékenységgel megírt, személyes vallomásnak tűnik, amelyben az egyszerű emberek életét ábrázolja empátiával és finom iróniával. Szövegeiben a mindennapok apró csodái éppúgy helyet kapnak, mint a világ fájdalmasabb, nyomasztóbb aspektusai. Egyik műfajból a másikba

lépve sem veszít sajátos, érzékeny hangjából, így költészete prózai, prózája pedig lírai marad, és ez adja meg életművének különleges varázsát."

Na, cseszd meg, erre már csak kapok a Tanár Úrtól egy kettest?

BEFEJEZÉS

Szép Ernő: Ne hidd!

Ne hidd, ne hidd, ami igaz,
Ami kegyetlen, ami gaz,
Mi ocsmány és alávaló
Ne hidd, ne hidd, ami való.

Hazugság, amit a lap ír,
Félrebeszél az a papír,
Meredt szemekkel aki sug
Az mind gyalázatos hazug.

Ugratnak, játszanak veled;
Nem lehet az, hogy képzeled!
Nem hiheted, ha van hited,
Gazember vagy, ha elhiszed.

Ne hidd el, ne hidd el, mi gaz,
Ordítsd az égre: nem igaz!
Szeme közé kacagj neki,
Ki a borzasztót hirdeti.

Hátrálj, zárkózz el, menekülj,
Vigyázz, ne süllyedj, el ne züllj,
Vigyázz, a szenny meg ne egyen,
Ne rothadj itt elevenen.

Hallod, ne hidd, mi rút, mi vad,
Mi undort és gyötrelmet ad,
A fényképed, meg a tavasz,
S az Igazság, az az igaz.

Csak ami szép, jó, mindig az,
Mit álmodtál, az az igaz,
Mi nem divat, mi nem haló,
Az, ami örökkévaló.

Csak a kedvesség, az öröm,
A pardon, meg a köszönöm,
A gyöngédség, a figyelem,
Csak az az igaz idelenn.

Csak a segítség, a vigasz,
A barátság, az az igaz.
Csak az a gyémánt-szeretet,
Mi a szívekre veretett.

Beléd döfték a kést: ne hidd,
Kiszaggathatják beleid,
Míg lélegzel s eszmél agyad,
A bűnt tagadd, tagadd, tagadd.

Megmarkolom két vállad at,
Szemembe nézz, ne hadd magad,
Tiszta maradj, maradj szabad,
Ne bukj el, meg ne add magad.

Légy tiszta, hős légy, légy erős,
Holtrészeg légy, légy eszelős,
A Földre felhőkből tekints.
Te légy az isten, hogyha nincs.

1942